

e-ISSN: 2536-4596

KARE- Uluslararası Edebiyat, Tarih ve Düşünce Dergisi

KARE- International Journal of Literature, History and Philosophy

Başlık/ Title: Bir Tereddüdün Romanı'nın Tipik Boveristi: Vildan

Yazar/ Author

Banu ANTAKYALI

ORCID ID

0000-0002-6375-2571

Bu makaleye atıf için: Banu ANTAKYALI "Bir Tereddüdün Romanı'nın Tipik Boveristi: Vildan", *KARE*, no.5 (2018): 55-70.

To cite this article: Banu ANTAKYALI "Bir Tereddüdün Romanı'nın Tipik Boveristi: Vildan", *KARE*, no.5 (2018): 55-70.

Makale Türü / Type of Article: Araştırma Makalesi / Research Article

Yayın Geliş Tarihi / Submission Date: 20 Haziran 2019

Yayına Kabul Tarihi / Acceptance Date: 29 Haziran 2019

Yayın Tarihi / Date Published: 30 Haziran 2019

Web Sitesi: <https://karedergi.erciyes.edu.tr/>

Makale göndermek için / Submit an Article: <http://dergipark.gov.tr/kare>

Yazar: Banu ANTAKYALI *

Bir Tereddüdün Romanı'nın Tipik Bovaristi: Vildan

Özet: Bovarizm kavramı, edebi metinlerde özellikle kadın kahramanların toplumun realitesinden kaçarak arzuları doğrultusunda kurdukları hayali dünyada, olmayı diledikleri karakterlere dönüşme çabalarını ifade eder. Arzularından ve hayallerinden kurulu dünyada, varlıklarının buluşmayı diledikleri nesnelere bütünleşerek "yaşamlarının öznesi olmak" isteyen kadın kahramanlar, ulaşmak istedikleri romantik ve sanrılı ideallerine erişemeyerek arzularının kurbanı olurlar. Çalışmamızın amacı, Peyami Safa'nın önemli yapıtlarından biri olan "Bir Tereddüdün Romanı"nın kadın kahramanlarından Vildan'ı, Fransız filozof Jules de Gaultier'in "Madame Bovary" romanından yola çıkarak "Bovarizm, Flaubert'in Eserlerinde Psikoloji" adlı denemesinde temel ilkelerini ortaya koyduğu 'Bovarizm' kavramı ışığında incelemektir. Bu çalışmada, yaşadığı hayatı beğenmeyip hayali bir düzlemde kendisine alternatif bir yaşam arayışı içine giren Vildan'ın duygu, düşünce, davranış ve genel yaşam çizgisi romandan aldığımız örnek pasajlar yardımıyla bovarist figür olduğu kanıtlanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Peyami Safa, Bovarizm, Vildan, Emma, Düş, Gerçek

Typical Bovarist Of "Bir Tereddüdün Romanı": Vildan

Abstract: Bovarism refers to transformation efforts of especially women figures into an imaginary character who they wish to be, in a world they create in accordance with their desires and where they free themselves from the reality of society. In a world made up desires and dreams women figures who seeks being the subject of their lives by becoming integrated with the objects that their soul wishes to meet become the victim of their desires without reaching their romantic and delusive ideals. The aim of our study is to analyze the woman figure "Vildan" of the novel "Bir Tereddüdün Romanı" which is one of the important works of Peyami Safa, in the light of the 'bovarism' concept whose principles are put forward in the essay "Bovarism, Psychology in Flaubert Works" by starting off with French philosopher Jules De Gaultier's novel "Madame Bovary". We tried to prove Vildan, who seeks an alternative life form in an imaginary way, to be a Bovarist figure and display her emotional, cognitive, behavioral state as well as her general life span by the help of the sample texts taken from the novel.

Keywords: Peyami Safa, Bovaryism, Emma, Vildan, Dream, Reality.

* Dr. Banu Antakyalı, cloudofsorrow16@hotmail.com

Giriş

Kavramsal Çerçeve: Bovarizm

Bir memnuniyetsizlik ve tatminsizliğin ifadesi olarak karşılık bulan Bovarizm kavramı, Gustave Flaubert'in 1857 yılında yayımladığı ve dünya edebiyatına damgasını vuran ünlü romanı *Madame Bovary*'nin ana kahramanı Emma Bovary ile ilişkilendirildiğinde anlam kazanır. Büyük bir tutku ve iştahla okuduğu kitapların ruhunda yarattığı hayal / hakikat çatışmasıyla marazi bir yalnızlığa sürüklenen Emma'nın duygu ve düşünce dünyasında meydana gelen tutkulu, sanrılı ve saplantılı hallerin ifadesini simgeleyen Bovarizm kavramı, kişinin kendi kimliğini kaybetme pahasına tam bir özdeşleşmeyi merkezi bir konuma yerleştirme ve böylelikle gerçekte olmayan sahte bir kendiliğe sığınmayı anlatır.

"Bovarizm, gerçeklik önünde yaşanan sürekli bir tatminsizlik duygusunun doğurduğu bir yaşama sıkıntısıdır. Bu duygu ideal arayışı ile bayağı bir çevre arasında oluşan çatışmadan kaynaklanır"¹

"Jules de Gaultier 1892'de *Madame Bovary*'den hareketle yazdığı denemelerinde bovarizmi bir içsel telkin eksikliği, kişinin "dış çevrenin telkinine boyun eğmesi" olarak tanımlar. Zamanla bir edebi terime dönüşen "bovarizm" kişinin (yazarın ya da kahramanın) kendini başkasının yerine koymasını, bir başka deyişle gerçek dışı, sahte bir kendiliğe sığınma eğilimini belirtir."²

Okuduğu romanlardan fazlasıyla etkilenen, kurgusal hayatın cazibesine kapılmaya yatkın, gerçek ile düş arasında arayış ve çırpınışlarla sürüklenen, derin bir iç sıkıntısı, marazi bir yalnızlık ve tüketici bir tekdüzeliğin öğütücü kuşatılmışlığında çırpınan bovarist kahramanlar, yaşadıkları toplumsal çevre ve değerleriyle de problemlili bir ilişkiye sahiptir. Hayal güçleri dizginleri ele alıp onları gerçek dünyanın sosyal, kültürel, ekonomik koşullarının katı sınırlarından düşsel olanın konforlu alanına taşır. Böylece, kendilerini olduğundan farklı görerek oluşturdukları kurgu onların derinliklerini, isyanlarını, nefretlerini, beklentilerini kavramak bakımından önemli ipuçları barındırır.

¹ Turiel, Akt. Kaba, Fatma. *Emma Bovary ve Thérèse Desqueyroux'da Kendilik Sorunu*, (Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, sayı: 15) s. 9 – 22

² Gürbilek, Nurdan. *Kör Ayna, Kayıp Şark* (İstanbul: Metis Yayınları, 2004) s. 20 – 21

Türk romanında Ahmet Mithat'tan Halit Ziya'ya; Mehmet Rauf'tan Yakup Kadri'ye; Peyami Safa'dan, Tahsin Yücel'e kadar pek çok yazarın ele aldığı ve evrensel bir tema olan bovarizm, eserlerde çeşitli görünümüleriyle yer bulur. Temelde düş ve gerçek çatışmasının kahramanların ruhsal dünyalarında yarattığı parçalanmışlık duygusunu gerçekçi betimlemelerle okura sunma konusunda her bir yazar başarılı örnekler vermiş, ortak ve tutarlı bir anlama imza atmışlardır.

Kimlik Tereddüdü / Sahte Bir Kendiliğe Sığınma

15 Temmuz 1932 – 23 Eylül 1932 tarihleri arasında Cumhuriyet gazetesinde tefrika edilen ve 1933 yılında kitap halinde basılan *Bir Tereddüdün Romanı*, bohem hayatı, huzursuzluğu ve tereddütleriyle eserde varlık gösteren isimsiz bir “muharrirle Vildan'ın yarı aşkı, yarı felsefi macerasını”³ kahramanlarının içsel çatışmaları, buhranları, mutsuzluğu, açmazları eşliğinde; şüphe ve tereddüt mefhumlarının bakış açısıyla gören bir Peyami Safa eseridir.

Mehmet Tekin, *Romancı Yönüyle Peyami Safa* adlı çalışmasında şu sözlerle eseri biz okurlara tanıtır: “Bir Tereddüdün Romanı’ adlı eserde Birinci Dünya savaşı sonrası tereddüt ve şüphe krizine yakalanan insanın, psiko-sosyal problemleri anlatılmakta, insanın bu problemlerden sıyrılabilmesi için de geleneksel değerlere inanıp sarılmasının şart olduğu vurgulanmaktadır”⁴

Romanın iki kadın kahramanından biri olan ve çalışmamıza temel oluşturan, romanın ana hissiyatına yön veren Vildan, “İtalya’daki kocasından kaçıp İstanbul’a geldiğini söyleyen, Pirandello’dan çeviriler yapan, evi yönetmek, doğurmak gibi kadınlık görevlerini unutmmuş, erkeklerle yarış etmeye kalkmış, aydın, kokain çeker, rakı içer, kumar oynar, erkeklerle felsefe, edebiyat, psikoloji tartışmaları yapar; ne tam kadın kalabilmiş, ne tam erkek olabilmiş, kadınlıkla erkeklik arasında tereddüt geçiren bir çeşit “La garçonne”dur.”⁵

Vildan'ın his ve tutkularının iç ve dış dinamikleri analiz edildiğinde; onun düş ve gerçek çatışmasında aldığı konum, hezeyanları, bunalımı, mutsuzluğu ve can sıkıntısıyla romanda temsil ettiği figür, ‘bovarist olma koşulları’nı ‘yerine getiren’ bir kadın

³ Sıtkı, Cahit. *Peyami Safa Hayatı ve Eserleri*, (İstanbul: Semih Lütfi Kitabevi, 1940) s. 19

⁴ Tekin, Mehmet. *Romancı Yönüyle Peyami Safa. –Romanların Teorik ve Teknik Temelleri*. (İstanbul: Ötügen Neşriyat, 1999) s. 183

⁵ Kudret, Cevdet. *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman*. (İstanbul: İnkılâp Yayınevi, 1987) s. 387

kahramanın habercisidir. Kadın – arzu – kitap üçlemesiyle simgeleştirebileceğimiz bovarizm klişesi, Vildan'ın hayatında, okura kavramın izlerini takip etmede önemli ipuçları sunar. Bu üçlemede, kitabın rolünün altı özellikle çizilmelidir çünkü kitabın tesir gücü, başka dünyaların kapısını aralaması, sunduğu yaşam tarzının cazipliği, zihniyet üzerindeki etkisi ve arzunun ateşini alevlendirmesi bakımından bovarist tip üzerinde oldukça etkilidir. M. Fatih Andı, *Roman ve Hayat* adlı eserinde, yabancılaşma ve yaşanan hayatın dayandığı değerlerinden uzaklaşma gibi ihtimaller nedeniyle aydın kesimin değişime ve dönüşüme daha fazla açık yönleriyle kadınların ve genç kızların roman okumasına menfi bakıldığından söz ederek tespitlerine bu bağlamda şunları ekler:

“Genç kız realiteden tadamayacağı gönül maceralarını, kolaylıkla yakalayamayacağı kadın – erkek yaklaşmasını okuduğu romanlar vasıtasıyla muhayyile dünyasında tanıyabilmektedir. Roman okumak onun için, içinde yaşadığı ailenin ve “ev”in realitesinden olağandışıya, muhayyile; bastırılmış hülyalarının sayfalara, satırlara yayılmış “soft” atmosferine, belki egzotiğe, ideale ve alternatif olana sığınmış; bir kitap okuma süresince, birkaç saatliğine yahut birkaç günlüğüne de olsa bir kaçıştır. Yani roman okuyan genç kızın “yüzü gözü açılmakta” ve gerçek hayatta bulduğu ilk fırsatta romanlardan öğrendiği “konfeksiyon” hayatı ve “komprime” aşkları takliden yaşamaya kalkışabilmektedir.”⁶

Büyük bir tutkuyla her eserini okuyup “Senin bütün kadınların bana benziyorlar.”⁷ dediği romanın erkek kahramanı muharriri görmek için İtalya’daki yuvasını ve eşini bırakarak İstanbul’a kaçarak gelen Vildan’ın, Emma Bovary ile en belirgin yakınlığı da bu noktada başlar. Her iki tutkulu ve çılgın kadın; kitapların, romanesk muhayyilelerinde yarattıkları hayatın ürettiği anlamla, içinde hapsedikleri hayatın katı gerçeğinin işaret ettiği yaşantı arasında ruhsal parçalanmışlığı imleyen bir anlatı dizgesi geliştirir. Adam Phillips, *Kaçırdıklarımız* adlı eserinde arzuladığımız bir deneyimi yaşayamama tecrübesinden, yoksunluk bilgisinden bahsederken Emma ve Vildan’ın arzuya erişmekle acı çekmek arasındaki sıkışmışlığı basitleştirilmiş bir formülle dile getirir: “(...) acı çekmek ben ile ben ideali, olduğumu düşündüğüm kişiyle olmak istediğim kişi arasındaki mesafenin sonucudur. Arzu nesnesi, siyasi bir ideal,

⁶ Andı, M. Fatih. *Roman ve Hayat*. (İstanbul: Şule Yayınları, 2018) s. 39

⁷ Safa, Peyami. *Bir Tereddüdün Romanı*. (İstanbul: Ötügen Neşriyat, 2018) s. 175

şahsi bir hırs ya da kişi olabilir; ama biz ile onlar, isteyen benliğimiz ile eksiklik çeken benliğimiz, yenilgi ve sefalet içindeki benliğimiz ile öyle olmayan benliğimiz, muhtaç benliğimiz ile muhtaç olduğumuz şey arasındaki mesafeyi görürüz.”⁸

Her iki kadının düşsel dünyayla kurmaya çalıştıkları özdeşleşme süreçlerine rağmen hiçbir zaman ulaşamayacakları kıskırtıcı düşsel imge, onlara buhranlarla süslenmiş bir hayal – hakikat çatışması yaşatmaktadır. Arzulamadıkları bir hayatın içine hapsolan ve bu hayata rağmen ölümcül bir dirençle ayakta kalmaya çalışan Vildan ve Emma için okudukları kitapların karşı konulmaz cazibesi, onlara yeni kişilik kazandıran bir tutumdur. Örneğin Vildan, Pirandello’nun “Çıplakları Giydirmek” romanının kadın kahramanı Erzilya ile özdeşleştirir kendini:

“Çıplakları Giydirmek... Neydi o kadının ismi?

-Erzilya.

-Erzilya.

-İşte o, benim.”⁹

Pirandello ve muharririn yazdığı kitaplarda ne kadar kadın kahraman varsa hepsini kendisine benzetir Vildan. “Size garip bir şey söyleyeyim mi? Onun da, sizin de kitaplarınızda ne kadar kadın varsa hepsini kendime benzetiyorum ve ikinizi de onun için seviyorum, yani kendimi seviyorum.”¹⁰

Vildan’ın kitaplarla ilişkisi tamamen bovarist bir ekseninde ilerler yani eline aldığı kitaplara derin bir okuma arzusu ile yaklaşmaz Vildan; Emma gibi onulmaz can sıkıntısı içinde kendine bir model arama dürtüsüyle hareket eder. Nitekim muharrire bu durumu ifade ettiği cümleler, meseleyi daha iyi kavramamız açısından rehber niteliğindedir: “Ben iki muharrirden başka hiçbirinin bütün kitaplarını okumadım. Zaten bir kitabı sonuna kadar okuduğum da nadirdir. Fakat Pirandello ile siz öyle değilsiniz.”¹¹ Pirandello ve muharririn eserleri Vildan’a kişilik aşırması yapabileceği, koşutluk kurup yaralanmış ve kolay zedelenir, eksikli kendiliğini iyileştirebileceği, narsistik fantezilerini dengeleyebileceği bir alan sunar.

⁸ Phillips, Adam. *Kaçırdıklarımız*. Çev. Selin Sıral. (İstanbul: Metis Yayınları, 2018) s. 121–122

⁹ Safa, a.g.e, s.110

¹⁰ Safa, a.g.e, s. 108

¹¹ Safa, a.g.e, s. 108

Düşlediği hayat ile yaşadığı hayatın arasındaki kopukluk ve trajik gerilim, okuduğu romanların karakterlerine karşı duyduğu öykünme, Vildan'ı İtalya'dan İstanbul'a kaçarak kendine bir varlık alanı, içindeki boşluğu dolduracak, fırtınaları dindirecek bir kucak bulmaya iter. Yalnızlıktan çıldırmamak için bağlanabileceği bir insan / nesneye şiddetle ihtiyaç duyar. Muharrir bu anlamda biçilmiş bir kaftandır onun için:

“Sizi ben hakikaten sevdim, inanır mısınız? Beni siz yaşatacaksınız. Benim için bir ideal olabilirsiniz. Ne kadar ihtiyacım var buna. Ah, tapınacak bir şey arıyorum.”¹²

Her bovarist kadın gibi eline aldığı kitapları sadece okumakla kalmayıp onları yaşamaya da kalkar Vildan. Okudukları üzerinden bir dünya düşler. Çünkü ona “bağlanabileceği bir şey lâzım”dır.¹³ Kendisine yarattığı varlık alanı, okuduğu kitapları gerçekte bağını yitirecek kadar içselleştirmesi, iç dünyasındaki fırtınalar ve bulunduğu ortamdan sürekli kaçma isteği birçok benzeri bovarist karakterle aynı kaderi yaşadığını imler.

Vildan, muharrirle tanıştığında adının Vildan olduğunu, İtalya'da yaşadığını ve evli olduğunu söyleyip bir süre sonra ise adının Vildan değil, Angel olduğunu ve evli olmadığını dile getirerek çelişkili bilgiler verir, deyim yerinde yalan söyler. Hem yalan söylemesi hem de kendisi için farklı bir kimlik oluşturma çabası, varlığından memnuniyetsizliğin ifadesi olarak akla yine bovarist kadınları getirir. Biyografisine dair doğruluğu şüphe götürür bilgilere dayanarak davranışlarını güdüleyen nedenlerin arka planına baktığımızda Vildan'ın trajedisinin ne olduğunu tartışmak yerinde olacaktır. Ruhsal yaşantısında mutsuzluk yaratarak onu derin bir bunalımın kaskacında çırpındıran şey nedir? Kendiliğin imgesi nerede yitirilmiş; ruhsal tatmine ulaşmak için yöneldiği arzu nesnelere niçin onun ihtiyaçlarını karşılıksız bırakmıştır? Ve histerik semptomlar, kurumayan gözyaşları neye işaret etmektedir?

İnsanoğlu yaralanabilir ve kırılabilir bir yapıya sahiptir. Onun kendilik bütünlüğü ve dayanıklılığı her şeyden önce sağlıklı anne – baba ilişkisi ve aile yaşantısı ile mümkündür. Bu çerçeveden bakıldığında okur için Vildan'ın psikopatolojileri daha tutarlı bir anlam kazanmaktadır. Çocukluk döneminde ebeveyniyle kurduğu ilişki hakkında herhangi bir bilgiye sahip olmasak da onun zihinsel

¹² Safa, a.g.e, s. 119

¹³ Safa, a.g.e, s. 117

durumları ve tavırları, genel hatlarıyla olumlu ve mutlu bir çocukluk evresinden ziyade, derinlere kök salmış sorunlu bir doğaya, bir psikopatolojiye işaret eder. Muharrirle paylaştığı bir anı ayrıntısı, kalbini ortadan ikiye bölen, onu ruhsal anlamda hem öldüren hem de yaşatan psikolojik sürece dikkat çekmesi açısından önemlidir.

Vildan, on sekiz yaşındayken bir Fransız'ı severek annesinin mücevherlerini ve babasının evdeki tüm parasını çalarak Paris'e kaçar. Bir daha göremediği anne ve babasının onu affetmeden hayata gözlerini yummaları, ileri yaşlarda onun travmatik bir duygusal reaksiyon geliştirmesine zemin hazırlar. Vildan, bir yandan onların ölümüne sebebiyet vermekten ötürü mutlu, diğer yandan yaşadığı azabın etkisiyle derin bir bunalımdadır. Çektiği vicdan azabı, onu intihara teşebbüse kadar sürükler; yanı sıra histerik durumdaki duygusal yaşamı üzerinde egemenlik süren ruhsal dizgeleri de gösterir:

"(...) Kendi içimi yokladığım vakit anneme babama bu darbeyi vurduğum için derin bir sevincin gizlendiğini hissediyorum. Azabımın arkasında böyle bir sevinç var. Onları ben öldürdüm. Bunu bilmek, için için hoşuma gidiyor. Fakat bir taraftan da onlar için hüngür hüngür, haykıra haykıra ağlıyorum."¹⁴ Vildan, bu noktada da, muharririn roman kahramanı bir kadınla kendisini özdeşleştirmekten geri durmaz:

"Senin kitabında genç bir kız İzmit'ten kaçar, babası ölür. O ölüm beni çıldırtmıştır. Senin bütün kadınların bana benziyorlar."¹⁵

İçsel dünyasındaki çelişkiler ve ruhsal debelenmeleriyle Vildan da hemen tüm bovarist kadınlar gibi histeriktir. Adeta sayıklar gibi yazdığı onlarca mektup ve muharrirle gerçekleştirdiği sohbetler, kişiliğinin histerik ve çatışmalı yönlerinin ortaya konulmasında önemli ayrıntılardır.

Yaşar Çabuklu'nun "Sözü Elinden Alınmış Bedenin Dili: Histeri" adlı yazısında sözünü ettiği üzere, histeri, tarihte kadın hastalığı olarak kurulus. "gezgin rahim" rahatsızlığı olarak da tanımlanan histerinin rahimden beyne ve sinir sistemine doğru kayması 17. yüzyılda olur. Histeriyi sinir sistemiyle ilişkilendiren yaklaşım, 18. yüzyılda da sürer. Kadınların zihinsel enerjilerini yönlendirip dışa vuracakları sosyal ve kültürel kanallara sahip olmalarına izin

¹⁴ Safa, a.g.e, s. 175

¹⁵ Safa, a.g.e, 175

verilmediği için histeriye daha açık oldukları kesin kabul edilir.¹⁶ Bu görüşü savunan zihniyet, "histerinin genellikle narin, hassas yapılı, incelmış zevklere sahip, çalışmayan, varlıklı sınıfa mensup kadınlara musallat bir hastalık olduğu" kanaatindedir.¹⁷

19. yüzyıla gelindiğinde, histeri, edebiyatın da ilgisini çeken ve yeniden ürettiği bir motif olur. Bovarizm kavramı etrafında şekillenen pek çok çalışmada bovarist kadınlarla ilgili çizilen genel çerçeve, 19. yüzyılda üretilen modele uygun olarak duygulanımsal yaşamlarında temelde birbirine özdeş süreçler yaşadıklarını gösterir:

"19. yüzyılın sonuna doğru tıp literatüründe, fiziksel semptomlardan ziyade, yatkınlıkları ve kişisel hasletleri içeren bir "histerik dişi" modeli geliştirilir: Aşırı ölçüde şıpsevdi, narsisist ve değişken karakterli..."¹⁸

"Kiralık Konak'ta Madam Bovary" başlıklı makalesinde Gülcan Tatar'ın Emma ve Seniha'nın histerik yapılarıyla ilgili dile getirdiği tespitler, bovarizm olarak adlandırılan ruh haline bürünen kadınların benzer duygusal süreçlerine işaret eder:

"Değişken ruhsal yapı, mutsuz olma eğilimi, hoşnutsuzluk, sinirli olma, kesin bir kişiliğin gelişmemiş olması nedeniyle kolay etki altında kalma, yalan uydurma eğilimi, rol yapma, hastalığa öykünme, cinselliğe düşkün olma, yapay ve abartılmış davranışlar, baştan çıkarıcı dış görünüm, ben merkezlik, çabuk kırılma, sürekli ilgi ve beğeni bekleme, yüksek ruhsal gerilim vb. Histerik insanın imgesel yaşantıları yoğun, sanki kendi kurdukları imgelerin hipnozu altındadırlar. İnatla sabit bir fikre yoğunlaşmakta, bilinç ise bu takıntılı fikrin baskısı altındadır."¹⁹

Yine Tatar'ın adı geçen makalesinde belirttiği gibi gerek Emma, gerek Seniha, gerek Vildan ya da herhangi bovarist bir kadının ruh durumlarının betimlemelerinde yazarlar, benzer tanım ve ifadeler kullanırlar:

"Derin ve nedensiz iç sıkıntısı, dalgınlık, üzüntü, hoşnutsuzluk, yakınma, sinirlilik, hüznün... vb, hep tekrarlanan kelimelerdir."²⁰

Muharrir, kanepede yüksek coşkusal bir uyarılmanın neticesinde bir histeri krizi geçirecek sızmış olan Vildan'a bakarak onun bir anı

¹⁶ Çabuklu, Yaşar. *Sözü Elinden Alınmış Bedenin Dili: Histeri*. (İstanbul: Kanat Kitap, 2006) s.3 – 8

¹⁷ Öğüt, Hande. *Psikolojik Travma mı Kadın Protestosu mu?* (İstanbul: Psikeart Dergi, 2012) s. 92

¹⁸ Öğüt, a.g.e, 92 – 93

¹⁹ Tatar, Gülcan. "Kiralık Konak'ta Madam Bovary" *Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 2006, Cilt 30, No:1, s. 109 – 119

²⁰ Tatar, a.g.e, s. 116

diğer anını tutmayan, birbirine taban tabana zıt duygulanımları ruhunda barındıran karakteristik salınımıyla ilgili şöyle düşünür:

“Bütün vücudu ve elleri, daimî hareket halinde bulunan, fevkalâde sınırlı bir kadın; insana verdiği tesir her an değişiyor. Kısa müddetler içinde güzellikten çirkinliğe ve en kaba insiyakların hoyratlığından en ruhî süzgülüklere ve safiyetlere giden merdivenin basamaklarından hızla inip çıkıyordu. (...) Hayatımda tanıdığım kadınlardan çoğunun böyle isterik olmaları tesadüf mü idi?”²¹

Binlerce zıt his içinde paramparça olan, kendini kurgusal kimliklerle özdeşleştiren Vildan, bir yandan Pirendello'nun “Çıplakları Giydirmek” oyunundaki Erzilya'ya benzemek için; diğer yandan bir mana veremediği hatta taşıyamayacak kadar manasız bulunduğu varlığından nefret ettiği için intihara teşebbüs eder. Onulmaz derin iç sıkıntı ve boşluk duygusu içindeki Vildan'ın zihnini alttan alta kemiren “Yaşamaya değer mi?” sorusu, içinde derin bir anlamsızlığı ve yoğun bir duygusal tepkiyi barındırır. Bu nedenle, “(...) yaşama nedeninin yitimine bağlı umutsuzluk edimleri adına girişilmiş”²² intiharı, bir çözüm olarak görür Vildan. Roy F. Baumeister, “Kendilikten Kaçış Olarak İntihar” isimli makalesinde bu kaçışın altı ana basamaktan geçtiğini belirtir:

“İlkin; kişinin yaşama dair gerçekçi olmayan beklentileri ve / veya yaşadığı ciddi engeller nedeniyle, arzuladığı standartlara ulaşamamış olması. İkincisi; kişiliğe dair içsel atıfların gerçeklikle örtüşmemesi nedeniyle oluşan hayal kırıklıkları ve bu duygunun kendiliğinin suçlanması ve kendiliğe dair olumsuz sonuçlara vardırılmasıdır. Üçüncü olarak; kendiliğe dair yüksek bilinç düzeyinin oluşturduğu rahatsızlık verici duygulardır. İnsan olmanın çok önemli bir evresi olan bu farkındalıkta, kişi ilintili standartlarla kendisinininkini mukayese eder ve aradaki makas ne denli açıksa, o denli hayal kırıklığı yaşar, kendini suçlamaya başlar. Psikanalitik dille ifade etmeye çalışırsak; gerçek kendilikle ideal (ülkûsel) benlik arasındaki uçurum ne denli derinse, yaşanan hayal kırıklığı o denli fazladır. Kişi kendini yetersiz, uygunsuz, albenisiz ve suçlu olarak duyumsar. Dördüncü basamak; kişinin standartlarla, duyumsadığı olumsuz kendiliğini kıyaslaması sonrası ortaya çıkan nahoş duygulanımlardır. Beşinci olarak; kişi bu mutsuz duruma, anlamlı düşüncelerden,

²¹ Safa, a.g.e, s.107

²² Durkheim, *Emile. İntihar – Bir Toplumbilim İncelemesi*. Çev: Zühre İlkelen. (İstanbul: Pozitif Yayıncılık, 2013), s. 5

bilişsel yıkımın olduğu görece künt duruma “kaçarak” yanıt verir. Bu kaçış tümüyle başarılı olmaz ve birey bu rahatsızlık verici düşünce ve duyguları sonlandırmayı arzular. Bu yıkıma yüz tutan biliş durumu, ketlenmeleri azaltarak, intihar girişimine doğru yolculuğa çıkar. Altıncı basamakta ise intihar, kişinin mevcut yaşama dair anlamlı farkındalıkları, yaşamın kendi üzerindeki zorlamalarının bir sonucu olarak ve “kaçış” isteğinin karşı konulamaz ayartısı ile gerçekleşir.”²³

Daima bir rüya âleminde yaşayan Vildan, “Ah, tapınacak bir şey arıyorum. Bulamazsam gene intihara kalkabilirim. Yahut bu dünyanın meçhul bir noktasında kaybolurum. Kutuplara gitmeyi bile çok düşündüm. Dünya bana dar geliyor.”²⁴ ifadeleriyle olumsuz kendiliği ile baş edemediği ve yaşama arzusunun azaldığı durumlarda intiharin ve ‘kaçma’nın yaşamın alternatifi olarak kendisi için hep bir seçenek olduğunu vurgular.

Bovarizmi tartışan tüm romanlarda olduğu gibi Vildan da yaşadığı yerden kaçma, kopma, uzaklaşma arzusunu yoğun bir şekilde hisseder. İtalya’dan İstanbul’a gelmiştir ancak aradığı mutluluğu, ya da daha doğru bir ifadeyle huzuru, dinginliği, sükûneti burada bulamamıştır. Kendine ve hiçbir şeye tahammül edemeyerek diyardan diyara kaçmak isteyen Vildan, okura bir mekândan diğerine sürekli yer değiştirme arzusunda olan Emma Bovary’i hatırlatır. Her iki kadın için de zihinlerinde kurdukları düşsel mekânın imgeleri, mutluluğun sembolüdür ve huzur özellikle Vildan için uzak diyarlardadır:

“Gideceğim, gideceğim... Suyun üstünde geminin direkleri benim için sallanıyor. Denizlerin, dağların, memleketlerin ötesinde... Oralara, oralara... Tek başıma vahşi ormanlardan geçeceğim. (...) ah, kaçmak, gitmek, gitmek, oralara, vahşi ormanlara, vahşi ormanlardan sahralara... ve insan ayağı basmamış yerlerde, bir ağaç altında ebediyen kalacağım. Asırlarca iskeletim o ağaca yaslanmış duracak. Beni kimse bilmeyecek, bulamayacak... (...) Meçhul yerlere doğru gideceğim, oradan kendimi en meçhule atacağım.”²⁵

Todd McGowan, *Sahip Olmadığımız Şeyin Keyfini Sürmek* başlıklı yapıtında, tatmini tatmin olarak tanıyamadıkları için ona ulaşmanın hep başka bir yolunu arayan öznelerden bahseder. Bu özneler, Vildan

²³ Baumeister, Akt. Tokuçoğlu, Levent. *Bir İhtimal Daha Var*. (İstanbul: Psikeart Dergi, 2015) s. 72 – 73

²⁴ Safa, a.g.e, s. 119 – 120

²⁵ Safa, a.g.e, s. 183 – 184

ve Emma gibi, zihinlerinde, bir yerlerde tatmin edici arzu nesnesi olduğu yanılısaması üretirler ve travmatik eksik deneyimlerini gözler önüne sererler:

“Mevcut eksiklik durumumuzda kayıp olarak deneyimlediğimiz tamlığa bir zamanlar sahip olduğumuz hayali, tatmini tatminsizlik olarak görmemize sebep olur. Başka bir ifadesiyle, ayrıcalıklı nesnenin bir zamanlar tözel bir mevcudiyeti olduğuna inanmak, o nesnenin ayrıcalıklı nesne statüsüne çıkmasını sağlayan şeyin nesnenin kaybı olduğunu görmemize engel olur. Bu yanlış tanıma, tamlığın geçmişte var olduğuna ve gelecekte de mümkün olabileceğine duyduğumuz inancı sürdürmemizi sağlar. (...) Arzu kendisini tatmin edecek nesneyi arayıp durur, ama daima elinden kaçarır –daha doğrusu, kendisini (ve daimi tatminsizliği) sürdürmek adına, arzu nesneden kaçır. Yani arzu tatmine ulaşmanın değil arzu olarak kendini sürdürmenin, arzulamaya devam etmenin peşindedir. Arzunun durmadan tatmin edici bir nesne arayıp da bir türlü elde edemeyişi bu yüzdendir. Arzu dürtünün devridaiminden aldığımız tatmini görmemizi engelleyip tatminsizlik deneyimlememize yol açar. Arzu dürtünün yanlış tanınmasından başka bir şey değildir.”²⁶

Kurmaca evrende anlatı otoritesini elinden düşürmeyen Peyami Safa'nın, düşüncelerinin sözcüsü yaptığı muharrir, yazarın hemen tüm yapıtlarında olduğu gibi Doğu ile Batı arasında bocalayan ama neticede hep Doğu'yu seçen bir kahraman olarak, Vildan'ın yaşamına anlam arayışını ve dahi tüm meselesini içtimai ve metafizik problem üzerinde temellendirir. Değerler karmaşasının tasvip ettiği bir şey olmadığı, satırlarda kendini açıkça belli eder:

“Gözümün önünde bir insan dağılıyor. İçtimai köklerinden kopunca mevhum ferdî şahsiyetimizin bir anda nasıl kuruyuverdiğini, soluverdiğini görüyorum. Yalnız içtimai değil, aynı zamanda beşerî, mistik ve ilahi bağları da çözülen insanın bu perişanlığı bana ibret, merhamet, nefret ve dehşet veriyor. İçimizde sıraya dizilen sayısız benliklerimiz ipi kopmuş bir tepih gibi nasıl dağılıveriyorlar! Kâinatın ahenginde bir muvazene unsuru olmaktan çıktığımız vakit, bir maddeden ötekine konan ve fasılalarla ısınıp soğuyan vefasız ve serseri muhabbetler içinde sendelediğimiz vakit, birdenbire ayağımız nasıl kayıyor, böyle nasıl yuvarlanıyor ve dinmeyen gözyaşlarıyla nasıl ağlıyoruz! Bu durmadan dönen çark, bu

²⁶ McGowan, Todd. *Sahip Olmadığımız Şeyin Keyfini Sürmek*. Çev. Kemal Güleç. (Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2018) s. 106 – 107

göz karartıcı hız, bu namütenahi yaratılış, oluş ve gidiş, tereddüdü ve tembelliği affetmiyor; hiçbir şeye inanamayanların da en imanlılar kadar kendi faaliyetine karışmasını istiyor ve bir septisizmin, bir şüphe ve tereddüdün cezasını böyle veriyor"²⁷

Romanlarında ve düşünce yazılarında milli duygular, din ve ahlâk konularını özel bir önem vererek işleyen yazar, bu duygulardan kopmayı, bireyin buhranını artıran bir durum olarak değerlendirir. Yazara göre bovarist kimlik sergileyen Vildan'ın buhran ve bunalımı, manevi değerlerden kopuş problemi etrafında odaklanır. Vildan, yazarın nazarında, yanlış batılılaşmanın, kimlik kaybına uğramanın somut bir örneğidir. Safa'nın yazdığı tüm romanlarda işlediği kahramanlar, iç dünyalarında anlam ve boşluk duygusunu yoğun hisseden marazi yapıdadırlar. O, kahramanlarını mutsuzluk ve umutsuzluğa sürükleyen nedenleri metinde tartışırken felsefi, psikolojik ve sosyolojik tez ve çözümlere başvurur. Ona göre, bireyin ruhsal sancı, bunalım ve tereddüt halleri, batılılaşmayı özde yanlış yorumlamalarından kaynaklanmaktadır: "(...) Safa, Türkiye'de Tanzimat'la birlikte başladığını kabul ettiğimiz Batılılaşmanın oldukça çarpık algılanıp yaşandığını da söylemekten geri durmaz."²⁸

Kendi bildiği, istediği şekilde var olamayan, kendisine sunulan yaşamı reddeden Vildan'ın tıpkı Madam Bovary gibi okuduğu roman ve hikâyelerden etkilenip yaşamını bu etki doğrultusunda şekillendirmek istemesini, dramını, düşünce ve davranışlarını belirleyen dinamikleri, yazar Doğu – Batı çatışması ekseninde irdeler. Asıl meselesi, kahramanının buhranını anlatırken iki dünya savaşı arasında kalan bireyin buhranını anlatmaktır. Roman, hem kahramanlar hem de varlığını roman boyu hissettiren yazar açısından bir tereddütler silsilesi şeklinde ilerler. Safa, kendi çelişki ve tereddütlerini Vildan üzerinden okura yansıtır. Vildan, ruhunu boğucu bir mutsuzluğa sürükleyen çelişkiler ve tereddütler içinde, tatminsizlikle yeni arzuların ve arayışların peşinde sürüklenir.

Eserde Peyami Safa, kahramanların ruhsal dünyalarına bulaşan ve onlarda kimlik problemi yaratan tereddüt, şüphe ve endişe duygusundan ancak ve sadece içtimai değerlere tutunarak kurtulmanın mümkün olduğunun altını çizer. Sema Noyan,

²⁷ Safa, a.g.e, s. 185

²⁸ Ay, Volkan ve Durakoğlu Abdullah. "Peyami Safa Metinleriyle Muhafazakârlığa Yeniden Bakmak: Modernleşme, Birey ve Düşünme", *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 12, S. 20. Yıl, 2012, Özel Sayı. 21 – 46

“Romanda Mistik Eğilimler” adlı çalışmasında Peyami Safa’nın konu ile ilgili görüşlerini destekler nitelikte, Vildan’ın yaşadığı histerik krizleri ve buhranları, ‘maneviyattan uzak kalışının yarattığı boşluk ve arayış’ olarak değerlendirir. O da yazarın görüşlerinin metindeki savunucusu olan Muharrir gibi, Vildan için tek tesellinin tevekkül ve teslimiyet olduğuna inanır.²⁹

Yazar, tüm romanlarında yaptığı gibi Bir Tereddüdün Romanı adlı eserinde de bir tez ileri sürmek istemiştir. Bu tezi işlemek için de hayal dünyasında kurguladığı yaşama bir türlü ulaşamayan bu yüzden de histerik, mutsuz, duygusal bakımdan dengesiz Vildan karakterini yaratmış “bir devri temsil eden Vildan’ın kaybolmasıyla, tereddüt devrinin bittiği, yeni bir dünyanın başlamak üzere olduğunu”³⁰ okura sezdirmiştir.

²⁹ Noyan, Sema. *Romanda Mistik Eğilimler*. (Ankara: Hece Yayınları, 2012) s. 185

³⁰ Kudret, a.g.e, s. 387

Sonuç

Cevdet Kudret'in "Bu eser, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra doğan yaşamak yorgunluğu, toplumsal değerlerin alt - üst oluşu, geçmişle olan bağların kopuşu, ahlâk bunalımı, maddî ve ruhî sefalet, hiçbir şeye yüzde yüz bağlanamamak acısı, insanların inanmakla inkâr etmek, yapmakla yıkmak, sevmekle nefret etmek, iyilik kötülük, isyan etmekle boyun eğmek, ölmekle yaşamak vb. arasındaki tereddüdü üzerine kurulmuştur."³¹ sözleriyle okura tanıttığı, çalışmamıza konu olan ve yer yer otobiyografik nitelik gösteren Bir Tereddüdün Romanı'nın kahramanı Vildan'ın, Emma Bovary ile tam olarak örtüşmese de istekleri, eğilimleri, değişken mizaç özellikleri, arzuları, ruhsal dünyası, yakınlık duyduğu şeyler açısından bovarist özelliklere sahip olduğu tespit edilmiştir.

Romanın erkek kahramanı muharririn Vildan'a söylediği "Daima bir rüya âleminde yaşıyorsun. Arada bir uyanıyorsun. Felaketin oradan geliyor."³² ifadeleri, metnin üzerine inşa edildiği, kahramanın hayal – hakikat çatışmasında okura tutarlı bir gerçeklik sunar.

Vildan, hayatın realitesinden uzak, okuduğu kitapların kurgu kahramanlarına tutkun, zihninde oluşturduğu sahnelere göre yaşayan, sinirli halleri ve değişken ruhsal yapısıyla histerik ve hayalperest bir bovaristtir. Peyami Safa, bu bovarist kadının davranışlarını güdüleyen iç ve dış dinamikleri, olayları olduğundan daha abartılı bir şekilde yaşayıp dramatize etme eğilimini, tatminsizlik, hoşnutsuzluk, huzursuzluk ve asabiyet yaratan ruh hallerini başarılı sahne kurgusu, etkili betimleme ve diyaloglarla yansıtmış, evrensel bir tema olan bovarizmi eserinde işlerken de değişmeyen bir yazarlık tavrı olarak yine bir kahramanı düşüncelerinin sözcüsü yapmıştır. Böylelikle Vildan'ın yaşam karşısında net bir tavır sergileyememesine ve yaşadığı kafa karışıklığına bir eleştiri de getirmiştir.

Bovarist bir kadının en önemli özelliği olan kaçış, Vildan için de söz konusudur. Bunaldıkça kaçar Vildan, tıpkı Emma Bovary gibi. Ancak gittiği hiçbir yer ona huzur getirmez. Ulaştığı hiçbir şey onda tatmin duygusu ve mutluluk yaratmaz. Bu durum, bovarist kadınların birleştikleri temel noktalardan biridir. "Her intiharın kendine özgü koşulları, kendine özgü anlamları"³³ olduğu halde

³¹ Kudret, a.g.e, s. 386

³² Safa, a.g.e, s. 180

³³ Kalkan, Hira, Selma. *Her Yanıt Eksik*. (İstanbul: Psikeart, 2015) s. 68 -71

bovarizm kıskacındaki neredeyse her kurgu karakter eserlerin sonunda ortak sebeplerle intihar ederken Safa, kendi kahramanı için sadece teşebbüsle sınırlandırır bu eylemi. Romana adını veren ve onun bütün romanları için kullanabileceğimiz ortak kelime “tereddüt”, Vildan’ın hayatına kıyma teşebbüsünde de kendini gösterir.

Yine bovarizmin karakteristik özelliklerinden biri olan bulunduğu çevreden sıkılma, düş kırıklığı, iç dünyada huzursuzluk, yalan uydurma, yüksek ruhsal gerilim, buram buram yalnızlık, genel mutsuzluk hali Vildan için de geçerlidir.

Bovarizmin verilen anlamına göre, tüm bovarist kadınlar gibi Vildan da sancılı günler de bir erkeğin kanatları altına sığınır. Tatminsiz ruhuyla Vildan özelinde tüm bovarist kahramanlarla ilgili tespitimiz, iç dünyalarında her şeyin sorun haline gelmesi, ısrarla başkalarından ilgi ve sevgi beklemeleri hoşnutsuz ruh hallerinden kaynaklanmaktadır.

Toparlayacak olursak, bovarizm konusunda standart bir yapıya kavuşturulmuş, sistematik olarak tüm belirtileri ortak bir kavramla karşı karşıya olmasak da idealleştirme, yüceltme, gerçek – düş çatışması, ağır bunaltı gibi psikolojik süreçlerin hâkim olduğu bir istikrardan tüm bovarist kadınlar gibi Vildan’ın hayatı için de bahsedebiliriz.

Kaynakça

- Andı, M. Fatih. *Roman ve Hayat*, İstanbul: Şule Yayınları, 1999.
- Ay, V. ve Durakoğlu A. "Peyami Safa Metinleriyle Muhafazakârlığa Yeniden Bakmak: Modernleşme, Birey ve Düşünme", *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 12, S. 20. Yıl, Özel Sayı. 21 – 46, 2012.
- Çabuklu, Y. "Sözü Elinden Alınmış Bedenin Dili: Histeri", içinde: *Bedenin Farklı Halleri*, İstanbul: Kanat Kitap, s. 3 – 8i 2006.
- Durkheim, E. *İntihar – Bir Toplum Bilim İncelemesi*, Çev: Zühre İlkgelen, İstanbul: Pozitif Yayıncılık, 2003.
- Gürbilek, N. *Kör Ayna, Kayıp Şark*, İstanbul: Metis Yayınları, 2004.
- Kaba, F. (2013). "Emma Bovary ve Thérèse Desqueyroux'da Kendilik Sorunu" *Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı: 15, s. 9 – 22
- Kalkan, H. S. "Her Yanıt Eksik" *Psikeart*, 2015 Ocak- Şubat, 37, 68 – 71.
- Kudret, C. *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman*, İstanbul: İnkılâp Yayınevi, 1987.
- McGowan, T. *Sahip Olmadığımız Şeyin Keyfini Sürmek / Psikanalizin Politik Projesi*, Çev. Kemal Güleç, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2018
- NOYAN, S. *Romanda Mistik Eğilimler*, Ankara: Hece Yayınları, 2016.
- Phillips, A. *Kaçırdıklarımız*, İstanbul: Metis Yayınları, 2018.
- Safa, P. *Bir Tereddüdün Romanı*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2018
- Sıtkı, C. *Peyami Safa Hayatı ve Eserleri*, İstanbul: Semih Lütfi Kitabevi, 1940.
- Öğüt, H. "Psikolojik Travma mı Kadın Protestosu mu?" *Psikeart* 2012, Mart – Nisan, 20, 92 – 99.
- Tatar, G. "Kıralık Konak'ta Madam Bovary" *Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 30, No:1, s. 109 – 119.
- Tekin, M. *Romancı Yönüyle Peyami Safa. –Romanların Teorik ve Teknik Temelleri-*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1999
- Tokuçoğlu, L. "Bir İhtimal Daha Var", *Psikeart* 2015, Ocak – Şubat, 37, ss. 72 – 73
- Uç, Himmet. *Ahmet Mithat San'at ve Edebiyatı*, Ankara: Bizim Büro Basımevi, 2000.